

Torah from Around the World

*Het is toegestaan te liegen ter wille van de vrede,
maar de vrede mag nooit een leugen worden.*

(vrij naar BT Jevamot 65b, 6-8)

Sjabbat 17 september 2022/ 21 Eloel 5782, Ki Tavo, Devariem /Deuteronomium 26:1 - 29:8

Tanach blz. 401 - 410

Haftara: Jesjaja 60:1 - 22

Tanach blz. 905 - 907

Vertaler: Bram Lagendijk

Commentaar: **Rabbin Jonathan Sacks z"l** was rabbijn, filosoof, theoloog, auteur en politicus.
Hij was o.a. jarenlang opperrabbijn van het Gemenebest.

Oorspronkelijke Engelse tekst: <https://www.rabbisacks.org/covenant-conversation/ki-tavo/be-silent-and-listen/>

Wees stil en luister

Tijdens de eerste coronavirus lockdown is mij één vraag vaker gesteld dan enig andere: wat is gebed? Net toen we dat het meeste nodig hadden, waren we niet in staat om deel te nemen aan de *tefila betsiboer* – het gezamenlijke gebed. Onze meest heilige gebeden zijn gemeenschappelijk. Ze vereisen een *minjan*. Er was een discussie tussen Rambam en Ramban over de vraag of de opdracht tot gebed oorspronkelijk en in essentie was gegeven

aan mensen individueel of aan de gemeenschap als geheel. Maar er was geen discussie tussen hen over het belang en de waarde van gebed als onderdeel van een gemeenschap. Dat is in wezen hoe wij ons als Joden richten tot God. Niet zozeer als 'ik', maar vooral als 'wij'. Hoe konden we dan geestelijke kracht vinden zonder dit gemeenschappelijke facet?

Ik antwoordde dat het inderdaad een ontzettend gemis was. Een verlies dat niet viel te verkleinen. Zoals Jehoeda Halevi zei in de *Kuzari*, individueel gebed is als jezelf beschermen door het bouwen van een muur rond je huis. Gemeenschappelijk gebed is als het samen met anderen zorgen voor de muur rond de stad. De muur rond de stad beschermt iedereen, niet alleen mij.¹ Bovendien, als ik alleen bid, kan ik zelfzuchtig vragen om iets dat mij uitkomt, maar dat tegelijk schadelijk kan zijn voor anderen. Als ik ijs verkoop, wil ik dat de zon schijnt. Maar als ik paraplu's verkoop, wil ik dat het regent. Samen bidden is streven naar het algemene belang, niet naar het persoonlijke.

Gezamenlijk gebed is niet alleen een uiting van gemeenschap. Het draagt ook bij aan het bouwen van de gemeenschap. Daarom had de lockdown in psychologisch opzicht een prijs. Wij zijn sociaal, geen solitair levende wezens. De meesten van ons hebben behoefte aan gezelschap. En zelfs de verbazingwekkende mogelijkheden van ZOOM, Skype, YouTube, Facebook, WhatsApp en Facetime kunnen niet compenseren wat werkelijk wordt gemist: de persoonlijke ontmoeting.

Maar gebeden zeggen in afzondering had één voordeel. Bij *tefila betsiboer* is het tempo van de gemeente bepalend. Het is moeilijk om dat tempo te vertragen, zodat je bij de afzonderlijke gebeden langer kunt mediteren – over hun betekenis, muziek, ritme en structuur. Gebed is eigenlijk een soort contrast tussen spreken en luisteren. Bij gemeenschappelijk gebed gaat het vaak meer om spreken dan om luisteren. Maar door de lockdown konden we meer luisteren naar de poëzie en passie van de gebeden zelf. En gebed gaat over luisteren, niet alleen over praten.

In een van zijn artikelen in *Beit Yaakov*, geeft rabbijn Yaakov Leiner, zoon van de Ishbitzer rebbe (rabbijn Mordechai Leiner), een fascinerend commentaar op een zin in de *parasja* van deze week: “*Haskeet oesjema Jisraeel – Wees stil en luister, Jisraeel. Vandaag bent u het volk van de Eeuwige, uw God, geworden*” (Dewariem/Deuteronomium 27:9). Er is, zegt hij, een fundamenteel verschil tussen *zien* en *luisteren*. Zien vertelt ons over de buitenkant, de uiterlijkheden van dingen. Luisteren vertelt ons over de innerlijkheden, de diepere lagen.²

Zijn commentaren worden herhaald door een van de grote twintigste-eeuwse wetenschappers op het gebied van communicatietechnologieën, Walter J. Ong. Hij sprak

over "de unieke relatie tussen geluid en innerlijkheid, wanneer geluid wordt vergeleken met de andere zintuigen". Hij voegt eraan toe: "Deze relatie is belangrijk door de innerlijkheid van het menselijke bewustzijn en van de menselijke communicatie zelf."³ Met andere woorden, door geluid, vooral door spreken en luisteren, zijn we ons van elkaar bewust als subjecten in plaats van objecten. Door te luisteren ervaren we de diepere aard van de werkelijkheid.

Wanneer we luisteren, zijn we veel meer betrokken dan wanneer we alleen maar kijken. Ong beschouwt dit als een van de bijzondere kenmerken van de *Tanach*. God scheidt het universum door woorden. Hij openbaart Zichzelf in woorden aan Zijn volk. Hij sluit een verbond met hen met woorden. Het afsluitende boek van de Tora is Dewariem – Woorden. Ong merkt op dat het Hebreeuws voor 'woord' – *dawar* ook 'een gebeurtenis' betekent, iets dat een wending geeft in de geschiedenis. Als spreken het beste is dat God doet, dan is luisteren het beste wat wij kunnen doen.

Er is ook een verschil tussen *horen* en *luisteren*, vaak verborgen door het feit dat het Hebreeuwse werkwoord *sjema* beide betekent. Maar ze zijn heel verschillend. Horen is passief, luisteren is actief. Voor horen is geen speciale concentratie nodig, maar voor luisteren wel. Het gaat om aandacht, focus en open staan voor de ander. Een van onze grootste geschenken is iemand ontmoeten die echt naar ons luistert. Helaas komt het maar zelden voor. We zijn vaak zo gericht op wat we gaan zeggen, dat we niet echt goed luisteren naar wat de ander vertelt. En zo is het ook met gebed. Iemand definieerde gebed ooit als "luisteren naar God die naar ons luistert".

Er zijn enkele ingrijpende verhalen in de *Tanach* waarin luisteren een rol speelt. Neem bijvoorbeeld de beladen geschiedenis waarin Jaäkov de zegen van zijn vader krijgt, die bedoeld is voor Esav. Het verhaal sluit gezichtsvermogen als zintuig uit: Jitschak is oud en hij kan niet zien. Toch heeft hij aanhoudende twijfels of de zoon voor hem inderdaad Esav is. Hij gebruikt verschillende zintuigen. Hij *proeft* het eten dat zijn zoon heeft meegebracht. Hij *ruikt* aan zijn kleren. Hij *betast* zijn handen. Hij besluit: "Het is Ja'akovs stem, maar het zijn Esavs handen" (Bereesjiet/Genesis 27:22). Hoeveel pijn had hem bespaard kunnen blijven, als hij zijn gehoor had gevolgd in plaats van zijn smaak, geur en tastzin.

De namen van Jaäkofs eerste drie zonen waren allemaal een roep om aandacht van hun moeder Lea. Ze noemde de eerste Reoewen en zei: "Het is omdat de Eeuwige mijn ellende heeft gezien. Mijn man zal nu zeker van me houden." De tweede noemde ze Sjimón en zei: "Omdat de Eeuwige heeft gehoord dat ik niet geliefd ben, heeft Hij mij deze ook gegeven." Ze noemde de derde Levi en zei: "Nu zal mijn man eindelijk aan mij gehecht raken, want ik heb hem drie zonen gebaard." Luisterde Jaäkov naar haar roepen? We weten het niet. Maar

volgens de tekst deed hij dat niet. En door de zegeningen van Jaäkov op zijn sterfbed, weten we dat zijn relatie met deze drie zonen gebroken was.

Zo is er ook de vreemde keuze van Mosje als de uitverkorene om voortaan de stem van Gods woord aan Jisraeel te zijn. Mosje blijft God eraan herinneren dat hij geen man van woorden is, dat hij niet kan spreken, niet goed van de tongriem is gesneden. De Tora vertelt ons meerdere dingen, maar zou het misschien zo kunnen zijn dat Mosje, die moeilijk kon spreken, had leren luisteren? Zeker is dat Mosje God beter *hoorde* dan wie ook in de geschiedenis.

En dan het drama op de berg Chorev, waar Elia heen ging na zijn spectaculaire overwinning op de profeten van Baäl, nadat hij op de berg Karmel vuur uit de hemel had laten neerdalen. God toonde hem een krachtige wind, een aardbeving en een vuur, maar God was in geen van deze fenomenen. In plaats daarvan was Hij in de "*kol demama daka* – de stille, zachte stem", wat volgens mij "een geluid dat je alleen kunt horen als je luistert" betekent.

Verbluffend mooie verzen in psalm 19 vertellen ons "de hemel verhaalt van Gods majesteit, het uitspansel roemt het werk van zijn handen", ondanks het feit dat "er niets wordt gezegd, geen woord wordt gehoord". De schepping zingt een lied voor haar Schepper, dat we zouden kunnen horen als we aandachtig genoeg luisteren. Ik moest hieraan denken tijdens de pandemie, toen er weinig verkeerslawaaï was en geen vliegtuigen boven ons, en we de vogelzang en andere natuurgeluiden in mijn herinnering levendiger konden horen dan ooit.

Luisteren is een hoofdthema in de toespraken van Mosje in Dewariem. De wortel van *sjema*, *sjien-mem-ajin*, komt maar liefst 92 keer in het boek voor, een verbazingwekkend aantal. Dat is wat ik hoop dat we meenemen uit deze pijnlijke tijd van isolement: het vermogen om het tempo van onze gebeden aan te passen en ernaar te luisteren, hun poëzie dieper te laten doordringen dan op eerdere momenten.

Rabbijn Yaakov Leiner, met wiens reflecties over luisteren we onze reis begonnen, zei over de tragische maand Av dat het een tijd is waarin het moeilijk is om de aanwezigheid van God te zien. We verloren twee tempels. Voor de volkeren van de wereld leek het alsof God Zijn volk in de steek had gelaten. Maar juist wanneer het moeilijk is om de Goddelijke aanwezigheid te zien, kunnen we ons concentreren op luisteren.⁴ Ik geloof dat luisteren een van de grootste kunsten is. Het opent ons voor God, voor onze medemensen en voor de schoonheid van de natuur. Voor mij was een van de gaven van deze vreemde, moeilijke tijd het vermogen om de gebeden te vertragen, zodat ik ze tot mij kon horen spreken. Gebed is

⁴

net zo goed luisteren als spreken. En geloof zelf is het vermogen om de muziek tussen het lawaai te horen.

1. *Kuzari*, III: 19.
2. *Beit Yaakov*, vol. 4, *Tora oemoadiem*, Rosj Chodesh Menachem Av, 131.
3. Walter J Ong. *Orality and Literacy: the technologizing of the word*. Routledge, 1982, 71.
4. Hetzelfde idee van veel eerder is te vinden in *Sefer Yetzira*. Zie *Bnei Yissaschar*, *Ma'amarei Hodshei Tammuz ve-Av*, *ma'amar 1,3*. Ik ben de heer David Frei, griffier van het Londense *beet dien*, dankbaar voor het onder mijn aandacht brengen hiervan.